

Orwell, Krassó, Demszky és a szolgálat

Megosztás, manipuláció és besúgás övezte a szamizdat könyvkiadást · Haszonélvezők és kárvallottak

2004. január 26. MN ONLINE

A múlt héten letöltendő fogházbüntetésre ítélt főszerkesztő esete is mutatja, milyen politikusi érzékenységeket érint a múlt dokumentumainak feltárása és azok értelmezése. Az alábbi írás is a múltba repít vissza, 1984-be, amit George Orwell névével köt össze az olvasó. Az SZDSZ volt elnöke, a párt listavezetője az EU-s parlamenti választásokon, a „demokratikus ellenzék” egykori fenegyereke, ma Budapest főpolgármestere Demszky Gábor. Az ő szamizdat kiadójánál jelent meg George Orwell több könyve 1990 előtt. Az első kiadások húsz évvel ezelőtti kalandos történetét felidézve betekintheünk az egykori kommunista hatóságok titkos irataiba. A feltárt iratokból szembetűnő, hogy az Orwell-kötetek kiadóit szembeállítani akaró intézkedések akkori haszonélvezője a későbbi főpolgármester, egyik legfőbb kárvallottja pedig Krassó György volt.

Négy kötet jelent meg 1989 előtt George Orwelltől magyarul, földalatti kiadványként. Elsőnek az Állati gazdaság (Animal Farm) készült el 1984 decemberében, Demszky Gábor AB Kiadójánál. 1985-ben jelent meg Krassó György kiadásában M. O. (Magyar Október) jelzéssel az 1984 című regény, 1986-ban az AB adta ki a spanyol polgárháborúról írt Hódolat Katalóniának című

kötetet, ezt követte szintén az AB kiadványaként egy válogatás Orwell: Esszék címen 1988-ban.

1984–85-ben a III-as Főcsoportfőnökség Orwell két művének kiadása kapcsán megpróbálta szembefordítani egymással a két rivális szamizdat kiadót: Krassó Györgyöt és Demszky Gábort. A hozzáférhető források alapján korántsem teljes a kép arról, hogy mennyire épült be a III/III Demszky Gábor környezetébe. Sokkal többet tudunk a Krassó körül mozgatott hálózati személyekről. Krassó és Demszky viszonyáról 1984–85-ben a Krassó-dosszié sok adatot tartalmaz.

Kiadói terveiről Krassó György 1984. január 23-án a „Költő” fedőnevű spiclinek a következőket mondta: „Kérdezte (K. GY.) ismerősömet, hogy nem tud-e valakitől egy Orwell: Enimel farm (sic!) című könyvének magyar fordításáról. (...) Mondta, hogy véleménye szerint ez lenne az a munka, ami nagyon szerencsésen kiadható lenne. Mondta, hogy ez bizonyos mértékig az amerikai–szovjet közeledésről, illetve a jelenlegi új gazdasági mechanizmusról szóló példázat lehetne az olvasók számára.” Krassó később újra visszatért erre a témára, „Költő” február 8-án tett látogatása alkalmával: „Krassó György ismételt megkérdezte (...), hogy tudna-e segíteni neki abban, hogy az »ENIMEL FARM« című kiadványt magyarul megszerezze (...), ugyanis véleménye szerint ez a mű sokkal inkább adja a rendszer totális kritikáját, mint az »1984«. (...) Demszky Gáborral kapcsolatban szó került róla, hogy nagyon sokan mostanában tartózkodnak Demszky Gábortól, mivel véleményük szerint – illetve az ellenzék úgymond »kemény magja« szerint – Demszky Gábor körül nagyon sok a lebukás az utóbbi időben.” Ekkoriban még Krassó szerint: „Demszky Gábor Orwell: 1984 c. könyvének kiadásával foglalkozik.” 1984 nyarára azonban megváltozott a helyzet, és már Krassó akarta megjelentetni Orwell 1984 c. könyvét, legalábbis erre utal „Kárpáti” ügynök jelentése 1984. július 17-én.

Krassó kiadási terveinek megvalósulását azonban lelassította az a júniusi és októberi eljárás, aminek során lakásán házkutatást tartottak, nyomdai összekötőjét és egyik nyomdász kapcsolatát is leleplezték és pénzbüntetéssel sújtották, elkobozták három készülő könyvének borítóit. Végül Krassót pénzbírságra ítélték és egy évre rendőri felügyelet alá helyezték.

Nem voltak nyomdai problémái 1984 őszétől Demszky Gábornak, ezt jelzi az elkészült Állati gazdaság profi minősége. Már a kéziratra felfigyelt a politikai rendőrség. Bartos Tibor lektornál Demszky első látogatását követően megjelent egy III/III-as tiszt. Bartos szerint, amikor kiderült, hogy Orwell könyve állatmese, a titkosszolgálat embere így reagált: „Ha Demszky ilyeneket ad

ki, akkor mi nem üldözni, hanem támogatni fogjuk...”

Egy III/I-es jelentés 1984. november 27-én jelzi Demszky kiadási tervét: „Belső ellenzéki személyek ez év decemberére tervezik G. Orwell: Animal farm című művének magyar nyelvű megjelentetését. A könyvet dr. D. Gábor megbízásából N. Béla fordította és B. István lektorálta – alaposan átdolgozva a fordítást. A külső borítót H. Ágnes grafikus, a belső illusztrációkat N. Béla készítette. A könyv megjelentetésével kapcsolatos kiadásokat dr. D. Gábor fedezi. Tervezik a mű franciaországi kiadását is.”

(A jelentés két tévedést tartalmaz: a fordítást Bartos Tibor lektorálta, és a megjelent mű címlapját is Nővé Béla rajzolta.)

1984 december végén Nővé Béla lakásán elkészült az Állati gazdaság első ezer példánya. A politikai rendőrség 11 napon át megfigyelés alatt tartotta a lakást, ahol éppen a könyv kötetzeti munkáit végezték. Erről az akcióról értékelő jelentés készült 1985. január 25-én: „Bizalmas forrásból származó információink szerint Nővé Béla (...) elhárítási területünkön bizalmas nyomozás alatt álló személyekkel áll kapcsolatban. Az értékelt időszakban lakásán kereste fel dr. Demszky Gábor és Philipp Tibor. (...) 1984. december 22-én az esti órákban Philipp Tibor és dr. Demszky Gábor egy fiatalember segítségével két tömött bőröndöt és két tömött utazótáskát helyeztek el a dr. Philipp Tiborné tulajdonát képező gépkocsi csomagtartójába. Ezt követően Philipp Tibor (...) a tömött bőröndöket és táskákat Buda Géza lakására szállította, majd távozott. A külső figyelés alkalmazása során Nővé Béla lakását 1984. december 27-én este felkereste Oláh Mátyás festőművész. (...) Nevezett kezében egy nehéznek látszó kartondobozzal és hátán tömött hátizsákkal távozott. (...) Krassó György is felkereste Nővé Béla lakását 1984. december 29-én délelőtt. A lakásban azonban senki sem tartózkodott, így rövid várakozás után távozott.”

A politikai rendőrség az idézett dokumentumok tanúsága szerint bár felderítette, hogy hol készült az Orwell-kötet, és kik, hol raktározták, de az Állati gazdaság Demszky kiadójánál történő megjelenését nem akadályozták.

Miközben Demszky hatalmas nemzetközi és hazai sikert hozó Orwell-kötetét zavartalanul árusította, Krassó György január elején, a hatósági üldözés következtében szívinfarktus miatt kórházba került. Lábadozása idején, 1985. január végén született meg a politikai rendőrségen a Langusztá fedőnevű kombinációs terv, aminek általános célja: „Krassó Györgynek jelentős anyagi hátrány okozása, hitelének csökkentése ellenzéki körökben és illegális sokszorosító és terjesztő tevékenységének visszaszorítása.” Részletes céljai: „1. George Orwell – 1984. című könyvének szamizdat kiadványként történő megjelentetésének megakadályozása. 2. Felderíteni a Krassó György által tervezett és jelenleg szervezés alatt álló újabb lerakati helyeket. 3. A szamizdat anyagok készítésében, szállításában, terjesztésében részt vevő személyek behatárolása. 4. Szállítási csatornák mechanizmusának feltérképezése, átfogása, a lerakati és elosztóhelyek felderítése és az operatív helyzettől függően történő felszámolása. 5. Krassó Györgynek jelentős anyagi hátrány okozása.”

E terv alapján nyolc hónapon át sikerült késleltetni az 1984 nyomdai munkálatait. Ezalatt egy III/I-es jelentés így számolt be Demszky Gábor és a párizsi emigráció együttműködéséről:

„Tardos János február 26-án azt üzente Párizsból dr. Demszky Gábornak, hogy megkapták Orwell: *Animal Farm* c. könyvének magyar nyelvű szamizdat kiadását. Az IUS kiadó gondozásában áprilisban több ezer példányban, zsebkönyv méretben újranyomtatják. Ehhez megszerezték az Orwell család engedélyét is. Az újranyomott könyvből – igényektől függően – várhatóan 500–1500 példányt szándékoznak Magyarországra juttatni.”

A feszültség növekedett Krassó és a szabadon szárnyaló Demszky között. A fejleményekről így számol be a „Madarász” fedőnevű spicli: „Március 18-án (...) Krassó György 3 órát késett, így a találkozó nem jött létre a nyomdással. Krassó elnézést kért ismerősömtől a késésért, de Demszky Gáborral találkozott, akivel nagy vitája volt, mivel megjelentette Dalos György 1985 című könyvét, amelynek a borítóját és a benne lévő rajzokat Rajk László készítette. A kiadvány hátulján már kész és megjelent szamizdat kiadványként reklámozza George Orwell 1984 című könyvét. Ezt Krassó sérelmesnek találta és Demszkyt különböző jelzőkkel illette.”

A Demszky által így szinte kiprovokált Orwell-mű megjelenéséről egy 1985. április 17-én kelt jelentés megállapítja, hogy „Krassó György („Lidi”) kis példányszámban megjelentette a George Orwell: 1984 című szamizdat kiadvány Kálmán György által fordított változatát. A kiadványt feltehetően Nagy Jenő („Dobó”) készítette el xerox eljárással.” (Az ügy pikantériája, hogy a fordító „Erdősi” fedőnéven a titkosszolgálat hálózati személye volt ebben az időben, aki Krassóról is jelentett.)

Átmeneti feszültséget eredményezett Demszky és a párizsi emigráció viszonyában, hogy Demszky a párizsi kiadást megelőzve Amerikában is kiadatta az Állati gazdaság általa közzétett szövegét. Erről egy 1985. április 26-i III/I-es jelentés tájékoztat: „Chicagóban magyar nyelven háromezer példányban megjelent G. Orwell: Állati gazdaság című műve a Szivárvány kiadó gondozásában. A kiadáshoz egy Magyarországon – N. Béla által – fordított és lektorált példányt használtak fel, amelyet dr. Demszky Gábor juttatott ki az USA-ba. A művet (a Demszky–Méray–Tardos-megegyezés értelmében) az Irodalmi Újság gondozásában a közeljövőben Párizsban is meg akarják jelentetni. A chicagói kiadással kapcsolatban ellentét támadt Demszky, Tardos és Méray, valamint a fordító között, mivel Demszky nem tájékoztatta az ügyről sem párizsi, sem magyar munkatársait.”

A Krassó által néhány tucat példányban kiadott Orwell: 1984 pillanatok alatt elfogyott. 1985-ben végül minden hatósági manipuláció ellenére megjelent Krassó kiadásában Orwell világhírű regénye. A Krassó-dosszié alapján nem állítható, hogy a hatóságok beleegyezésével készült el a könyv. Talán Krassó túljárt megfigyelői eszén? Egy fennmaradt megjegyzése szerint azonban bizalmatlanságát hangoztatta: „Krassó elmondta, hogy abban a fickóban sem bízok, aki megcsinálta a könyvet (Orwell 84.), mert a fickó mindig azt hajtogatta, hogy követik és most mégis kiutazott Angliába.”

Modor Ádám